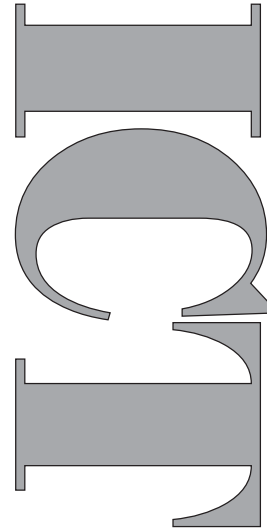

ІСТОРІЯ РЕЛІГІЙ

**Олег
ШЕПЕТЯК**

Видавництво
Отців
Василіян
"МІСІОНЕР"
2019

ТОМ
ПЕРШИЙ

УДК 2-9(100)
Ш 48

Шепетяк Олег Михайлович.
Ш 48 **ІСТОРІЯ РЕЛІГІЙ**. Том перший. – Жовква: Місіонер, 2019. – 496 с.

Книга містить виклад історії релігій світу, аналіз історичних обставин формування головних релігійних напрямів та розвиток віровчень. Розглядаються головні конфесії релігій та їхній вплив на соціальне і культурне життя народів світу. Перший том присвячений релігіям давнього світу, які зародились до виникнення християнства. Книга розрахована для широкого кола читачів: науковців, студентів та всіх, хто цікавиться релігієзнавством та історією релігій і культури.

ISBN 978-966-658-445-1

УДК 2-9(100)

Науковий редактор:

ЯРОЦЬКИЙ Петро Лаврентійович, доктор філософських наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди Національної академії наук України

Рецензенти:

ФИЛИПОВИЧ Людмила Олександрівна, доктор філософських наук, професор, завідувач відділом філософії та історії релігії Інституту філософії імені Г. С. Сковороди Національної академії наук України, віце-президент Української асоціації релігієзнавців;

ХАРЬКОВЩЕНКО Євген Анатолійович, доктор філософських наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри релігієзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

АЛЕКСАНДРОВА Олена Станіславівна, доктор філософських наук, професор, декан Історико-філософського факультету Київського університету імені Бориса Грінченка.

Рекомендовано до друку:

Відділенням релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України (протокол № 2 від 12.02.2019 р.)

Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 2 від 28.02.2019 р.)

ISBN 978-966-658-445-1

© Шепетяк Олег Михайлович, 2019
© Лукавий Федір Петрович,
мистецьке оформлення, 2019
© Видавництво «Місіонер», 2019

З М І С Т

Пролог наукового редактора.....	7
«Ad maiorem Dei gloriam».....	8
Подяки.....	9
Основна література.....	11
Розділ 1. Релігії Австралії, Океанії та Африки.....	15
1.1. Релігія аборигенів Австралії і Тасманії.....	16
1.2. Релігії Океанії.....	25
1.3. Історія і релігійна етнографія Африки.....	36
1.4. Традиційні африканські релігії.....	51
Література.....	60
Розділ 2. Релігії Америки.....	65
2.1. Релігії індіанців Північної Америки.....	66
2.2. Релігія майя.....	73
2.3. Релігія ацтеків.....	80
2.4. Релігія інків.....	86
Література.....	92
Розділ 3. Релігії Європи.....	96
3.1. Релігія германців і скандинавів.....	97
3.2. Релігія кельтів. Друїди.....	109
3.3. Релігія скіфів.....	119
3.4. Релігія слов'ян.....	126
3.5. Монгольське тангріанство.....	135
3.6. Неоязичницькі релігійні рухи.....	144
Література.....	159
Розділ 4. Індуїзм.....	162
4.1. Давня Індія та арії.....	163
4.2. Індуїзм та іслам. Династія Моголів.....	171
4.3. Британська Індія, Ганді та сучасність.....	178
4.4. Тексти шруті.....	185
4.5. Тексти смріті.....	198
4.6. Астика і настика. Веданта.....	204
4.7. Інші школи індійської філософії.....	213
4.8. Доктрина і культ.....	234
4.9. Конфесії індуїзму.....	245
Література.....	260

Розділ 5. Джайнізм і сикхізм	265
5.1. Історія, конфесії, писання	266
5.2. Джайнська філософія і віровчення	274
5.3. Сикхські Гуру та історія	284
5.4. Віровчення, моральний кодекс і обряди сикхізму	290
Література	294
Розділ 6. Буддизм	299
6.1. Будда, Трипітака і ранній буддизм	300
6.2. Благородні істини	317
6.3. Конфесії буддизму	332
6.4. Буддійський культ	351
Література	355
Розділ 7. Китайська філософія і релігійність	361
7.1. Генезис китайської культури і релігії	362
7.2. «Сто шкіл» китайської філософії	375
7.3. Фа-цзя (легізм)	390
Література	398
Розділ 8. Конфуціанство (жу-цзя)	402
8.1. Конфуцій, Мен-цзи, Сюнь-цзи, Дун-Чжуншу	403
8.2. Конфуціанські канони і неоконфуціанство	414
8.3. Конфуціанська релігія і сучасність	428
Література	438
Розділ 9. Даосизм (Дао-де-цзя і Дао-цзяо)	441
9.1. Даоська філософія	442
9.2. Еволюція даоської релігії	449
9.3. Сучасний даосизм	458
Література	466
Розділ 10. Японський синто	470
10.1. Міфологія синто	471
10.2. Культ синто	476
10.3. Історія синто	481
Література	490

ПРОЛОГ НАУКОВОГО РЕДАКТОРА

Історія релігій у цьому виданні досліджується широкомаштабно як світоглядний, культурний, філософський, морально-етичний феномен розвитку людства; як виявлення спільного і різноманітного у релігіях різних епох і народів; як пошук істини, утвердження ідентичності духовних цінностей; як ставлення людини до надприродного, трансцендентного, і водночас усвідомлення ролі релігії як іманентного чинника, який облагороджує і ошляхетнює людину як особистість. Необхідно зазначити, що в минулому, як і в наш час, релігія часто використовувалася як чинник розпалювання конфесійного фанатизму і екстремізму, міжнаціональної ворожості, застосування політичного клерикалізму і релігійного тероризму. Не випадково про ці негативні явища у сфері релігії є застереження в усіх конституціях демократичних держав, а також в Конституції України.

У тритомному виданні «Історія релігій» читач отримає знання про різні релігії у різних історичних формах їх виникнення, становлення, розвитку і богословського виявлення: як вираження потягу людини до адекватного пізнання сутності Всесвіту і місця людини в ньому; як спроба людини зрозуміти саму себе і знайти смисл свого життя в умовах постійних суспільних і життєвих трансформацій. Релігії по-різному давали відповіді на ці вічні пошуки смислу буття людини – кожна в контексті своєї апробованої есхатології і сотеріології. Зрештою, і біблійний еkleзіаст (проповідник) намагався виразити свою філософію буття людини («Книга Еклезіаста», гл. 9). Постійні богопізнавальні й людиноцентричні пошуки сприяли становленню людини як особистості, формуванню її духовної культури і набуттю своєї ідентичності за «образом і подобою Бога». У цьому сенс сучасного і майбутнього буття людини.

Автор цього видання «Історія релігій» – доктор філософських наук Шепетяк Олег Михайлович – знаний і авторитетний релігієзнавець в Україні та за її межами. Його монографія «Німецькомовна католицька думка другої половини ХХ століття» (2014 р.) та інші наукові публікації засвідчують високий фаховий рівень і наукову новизну його дослідження. Дане наукове видання з

історії виникнення, становлення і трансформування різних національних і світових релігій уґрунтоване на основоположних принципах академічного релігієзнавства як науки і навчальної дисципліни: історизму, наукового об'єктивізму, позаконфесійності, плюралізму і толерантності. Саме такий підхід у ставленні до різних релігій – християнських і нехристиянських – схвалив Другий Ватиканський Собор (1962-1965), визнавши екуменізм, релігійний плюралізм і релігійну свободу визначальними орієнтирами для ідентифікації усіх релігій, про що йдеться у соборних документах: декреті «Про екуменізм», декларація «Про взаємовідносини Церкви з нехристиянськими релігіями» і «Про релігійну свободу». На цих засадах здійснено дослідження «Історія релігій».

Читачі цього видання мають можливість отримати вагомий приріст своїх знань про минулі й сучасні релігії. Водночас це видання знадобиться науковцям, викладачам, студентам, магістрам, аспірантам, а також усім, кого цікавить питання: як, де, коли і чому виникали ті чи інші релігії і яке їх майбутнє в сучасному глобалізованому і секуляризованому світі.

*Доктор філософських наук,
професор Петро Яроцький*

«AD MAIOREM DEI GLORIAM»

Святий Ігнатій Лойола, засновник ордену єзуїтів, обрав цю фразу за геральдичний девіз ним заснованого чернечого згромадження. Відтоді вислів «Ad maiorem Dei gloriam» (Для більшої слави Божої) став гаслом тисяч навчальних закладів, заснованих єзуїтами по всьому світу, а Папа Римський Святий Іван Павло II додавав аббревіатуру «A.M.D.G.» до свого підпису. Цими словами хочемо розпочати книгу, яку Ви, шановний читачу, тримаєте у своїх руках.

Історія релігій – це постійний пошук Бога, який здійснює людство від створення першої людини і до кінця світу. Немає людини, яка б ніколи в житті не задавала собі питання про Бога.

Здатність і необхідність такого запитання відрізняє нас, людей, від усього іншого, що існує у світі. Як прадавній мисливець, так і сучасний бізнесмен, як індійський йог, так і грецький філософ, як перський воїн, так і європейський вчений – кожен змушений знайти власну відповідь про Бога. Ця відповідь і є релігією. В історії людства не було й миті, коли б не існувало релігії. Впродовж історії втворювалися найрізноманітніші шляхи пошуків Бога. Куди б не повернув шлях релігійних шукань, сталим і незмінним завжди залишався сам факт пошуків.

Кожен по-іншому переживав зустріч із Богом, а тому й відповіді на питання про вищий сенс буття багато. Людський геній уклав ці відповіді в оформлені доктрини та обривав обрядовістю. Епоха глобалізації перевернула світ, змусивши цивілізації, які тисячоліттями перебували закритими в собі, відкритися та спробувати зрозуміти інших. Все людство сьогодні творить єдиний букет, складений із різних квітів, але гармонійний і суголосний. Зустріч культур і релігій, формування цивілізованої загальнолюдської спільноти вимагає толерантності і взаєморозуміння. Плекання цих цінностей вимагає глибокого знання як своєї духовної традиції, так і надбань інших культур.

Цей тритомник не дасть відповіді на всі питання, які виникають при вивченні релігій світу; він покликаний показати багатоманітність пошуків людського духу і складні шляхи, якими пройшло людство в пошуках Бога. Надіюся, що текст розгорнутої Вами книги стане добрим путівником стежками духовних пошуків людства, а постаті, чиї імена зустрінуться на її сторінках, відкриють власні духовні здобутки для спільного блага.

ПОДЯКИ

Ex nihilo nihil fit

Ця книга з'явилась виключно завдяки підтримці багатьох людей, які доклались до її підготовки і видання своїми знаннями, працею, добрим словом підтримки і фінансами. Усім їм складаю щире подяку і прагну закарбувати їхні імена на перших сторінках цього тритомника.

Передовсім дякую моєму вчителю і науковому редактору цієї книги, професору *Петру Яроцькому*, доктору філософських наук, провідному науковому співробітнику Інституту філософії імені Г. С. Сковороди Національної академії наук України. Йому дякую за батьківський і вчительський супровід, яким він підтримував мене, коли я робив свої найважливіші кроки у філософське релігієзнавство. Кожне слово цієї книги було пережите не тільки мною як автором, а й науковим редактором.

Дякую всьому науковому колективу Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди Національної академії наук України, особливо його керівнику доктору філософських наук, Заслуженому діячеві науки і техніки України, професору *Анатолію Колодному*. Ця праця готувалась у тісній співпраці з науковцями Відділення релігієзнавства, дискусії і спільні пошуки з якими дозволили розширити горизонти дослідження. Не можу оминати словами подяки Українську асоціацію релігієзнавців, члени якої надихали на багатолітню працю, інвестовану автором у сторінки цієї книги. Також дякую науковому колективу кафедри філософії Київського університету імені Бориса Грінченка, перебування у складі якого створило для мене цікаве і творче середовище, в якому не спадає бажання працювати для спільного блага.

Дякую рецензентам: завідувачу відділом філософії та історії релігії Інституту філософії імені Г. С. Сковороди Національної академії наук України, віце-президенту Української асоціації релігієзнавців, доктору філософських наук, професору *Людмилі Філипович*; завідувачу кафедри релігієзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктору філософських наук, Заслуженому діячеві науки і техніки України, професору *Євгену Харьковщентку*; декану Історико-філософського факультету Київського університету імені Бориса Грінченка, доктору філософських наук, професору *Олені Александровій*. Їхні критичні зауваження допомогли уникнути низки неточностей і суттєво покращити цей текст.

Особливу вдячність висловлюю своїй дружині, кандидату філософських наук, *Оксані Шепетяк*, яка була першим читачем і найбільшим критиком рукопису цієї книги. Її виправлення і зауваження були безцінною допомогою для мене в процесі написання тексту.

Підготовка і видання цієї роботи були б неможливими без фінансової підтримки та активної участі небайдужих людей. Їм висловлюю величезну вдячність. Робота над цією книгою відбувалась завдяки фінансовій підтримці Львівської Провінції редемптористів, особливо її протоігумена отця *Андрія Рака* і отця *Олега Зимака*. Дякую також бельгійській фундації *FERI* та групі приятелів покійного *Романа Якемчука*, видатного українського і бельгійського правника, політолога, професора Католицького Університету в Лювені (Бельгія) та професора-гостя Національного університету в Заїрі (Демократична Республіка Конго). Видання цієї книги стало можливим завдяки меценатству пана *Олега Стуса* (Київ), якому також линуть слова моєї вдячності.

Безмежно вдячний *видавництву «Місіонер»*, яке донесло мій текст до читачів. «Місіонер» – найстарше видавництво в Україні, засноване ще в 1895 році монахами-василіанами. Після років атеїстичного радянського режиму, який унеможливив діяльність видавництва, воно відновилося у 1991 році. Понад століття це видавництво є активним поширювачем освіти і духовності в українському народі, і я безмежно щасливий, що моя книга опублікована в цьому заслуженому осередку науки.

І на останок, я щиро дякую всім Вам, мої дорогі і шановні читачі. Ця книга призначена не для того, щоби заповнювати бібліотечні полиці, а для того, щоби бути розгорнутою у Ваших руках. Маю велику надію, що вона буде Вам цікавою і корисною, та виконає своє призначення – бути лептою в розвиток української релігієзнавчої науки. Бажаю Вам приємного читання!

Олег Шенетяк

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

Eliade, Mircea. Histoire des croyances et des idées religieuses. – Paris: Peyot, 1976-1983.
Vol. 1: De l'âge de la pierre aux mystères d'Eleusis (1976);
Vol. 2: De Gautama Bouddha au triomphe du christianisme (1978);
Vol. 3: De Mahomet à l'âge des réformes (1983).

Schmidt, Wilhelm. Der Ursprung der Gottesidee. Eine historisch-kritische und positive Studie. – Münster: Aschendorff Verlag, 1912-1955. – Zwölf Bände:
Bd. 1: Historisch-kritischer Teil (1912);
Bd. 2: Die Religionen der Urvölker Amerikas (1929);
Bd. 3: Die Religionen der Urvölker Asiens und Australiens (1931);

- Bd. 4: Die Religionen der Urvölker Afrikas (1933);
- Bd. 5: Nachträge zu den Religionen der Urvölker Amerikas, Asiens und Australiens (1934);
- Bd. 6: Endsynthese der Religionen der Urvölker Amerikas, Asiens, Australiens, Afrikas (1935);
- Bd. 7: Die Religionen der afrikanischen Hirtenvölker: Hamiten, Hamitoiden (1940);
- Bd. 8: Die afrikanischen Hirtenvölker: Niloten und Synthese mit Hamiten und Hamitoiden (1945);
- Bd. 9: Die asiatischen Hirtenvölker: die primären Hirtenvölker der Alt-Türken, der Altai- und der Abakan-Tataren (1949);
- Bd. 10: Die asiatischen Hirtenvölker: die sekundären Hirtenvölker der Mongolen, der Burjaten, der Yuguren sowie der Tungusen und der Zukagiren (1952);
- Bd. 11: Die asiatischen Hirtenvölker (1954);
- Bd. 12: Synthese der Religionen der asiatischen und der afrikanischen Hirtenvölker (1955).
- Мень Александр.* История религий. В поисках пути, истины и жизни. – Брюссель: Жизнь с Богом, 1968-1983. – Сем томов:
- Том 1: Истоки религии (1970);
- Том 2: Магизм и единобожие (1971);
- Том 3: У врат молчания (1971);
- Том 4: Дионис, Логос, Судьба (1972);
- Том 5: Вестники Царства Божия (1972);
- Том 6: На пороге Нового Завета (1983);
- Том 7: Сын Человеческий (1968).
- Яроцький Петро.* Релігієзнавство: навчальний посібник. – Київ: Кондор, 2004.
- Яроцький Петро.* Релігієзнавство. Сучасні релігійні процеси у світі й Україні. – Кондор, 2013.
- Колодний Анатолій* (ред.) Академічне релігієзнавство. – Київ: Світ знань, 2000.
- Колодний Анатолій.* Історіософія релігій. – Київ: УАР, 2013.
- Колодний Анатолій.* Феномен релігії: природа, структура, функціональність, тенденції. – Київ: Світ знань, 1999.
- Лубський Володимир;* Лубська Марія. Історія релігії: підручник. – Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004.
- Лубський Володимир;* *Харьковщентко Євген;* *Лубська Марія;* *Горбаченко Тетяна.* Історія релігій світу: навчальний посібник. – Київ: Центр учбової літератури, 2014.
- Колодний Анатолій;* *Яроцький Петро* (ред.) Історія релігії в Україні: навчальний посібник. – Київ: Знання, КОО, 1999.
- Еленський Віктор.* Велике повернення: Релігія у глобальній політиці та міжнародних відносинах кінця ХХ – початку ХХІ століття. – Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2013.
- Харьковщентко Євген.* Релігієзнавство: підручник. – Київ: ВПЦ «Київський університет», 2019.
- Калінін Юрій;* *Харьковщентко Євген.* Релігієзнавство: підручник для студентів вищих навчальних закладів. – Київ: Наукова думка, 1994.
- Токарев Сергей.* Религия в истории народов мира. – Москва: Политиздат, 1986.
- Колодний Анатолій;* *Филипович Людмила;* *Павленко Павло;* *Яроцький Петро;* *Саган Олександр* (ред.) Історія релігії в Україні. – Київ, 1996-2012. – Десять томів:
- Том 1: *Лобовик Борис* (ред.) Дохристиянські вірування. Прийняття християнства (1996);
- Том 2: *Яроцький Петро* (ред.) Українське православ'я (1997);
- Том 3: *Колодний Анатолій;* *Климов Валерій* (ред.) Православ'я в Україні (1999);

- Том 4: *Яроцький Петро* (ред.) Католицизм в Україні (2001);
- Том 5: *Яроцький Петро* (ред.) Протестантизм в Україні (2002);
- Том 6: *Яроцький Петро* (ред.) Пізній протестантизм в Україні (2007);
- Том 7: *Колодний Анатолій* (ред.) Релігійні меншини України (2010);
- Том 8: *Колодний Анатолій* (ред.) Нові релігії України (2010);
- Том 9: *Колодний Анатолій* (ред.) Релігія і Церква років незалежності України (2012);
- Том 10: *Колодний Анатолій* (ред.) Релігія і Церква років незалежності України (2003).
- Armstrong, Karen.* A History of God. – Ballantine Books, 1993.
- Antes, Peter.* Grundriss der Religionsgeschichte. – Stuttgart: Kohlhammer, 2006.
- Asmussen, Jes Peter; Laessøe, Jørgen; Colpe, Carsten* (вид.) Handbuch der Religionsgeschichte. Drei Bände. – Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1971-1975.
- Müller, Karl* Otfried. Prolegomena zu einer wissenschaftlichen Mythologie, mit einer antikritischen Zugabe, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1825.
- Ellinger, Ludwig; Fritz, Willibald.* Eine kurze Geschichte der Religionen. – Liliom, 2014.
- Müller, Friedrich Max.* Einleitung in die Vergleichende Religionswissenschaft. – Trübner, 1874.
- Рацінгер, Йосиф.* Цінності в часи перемін: Долання майбутніх викликів. – Місіонер, 2006.
- Рацінгер, Йосиф.* Вступ до християнства: Лекції про Апостольський символ віри з новим вступним есеєм. – Місіонер, 2008.
- Rahner, Karl.* Grundkurs des Glaubens: Einführung in den Begriff des Christentums. – Verlag Herder, 2008.
- Арістова Алла.* Релігієзнавство. – Київ: НТУ, 2008.
- Шевченко Віталій.* Україна духовна: постаті, події, явища. – Київ: Світ Знань, 2008.
- Филипович Людмила* (ред.) Релігія і нація в сучасному житті України і світу. – Київ: Наукова думка, 2006.
- Филипович Людмила.* Культура релігійного життя. – Київ: УАР, 2016.
- Павленко Павло.* Платон і християнство. – Біла Церква: Мустанг, 2001.
- Бабій Михайло.* Свобода совісті: філософсько-антропологічне і релігієзнавче осмислення. – Київ: Вища школа, 1994.
- Лубський Володимир; Теремко Василь; Лубська Марія.* Релігієзнавство: підручник. – Київ: Академвидав, 2008.
- Мозговий Леонід; Бучма Олег* (ред.) Релігієзнавство: навчальний посібник. – Київ: Центр учбової літератури, 2008.
- Зімонь, Генрик* (ред.) Релігія в сучасному світі. – Львів: Свічадо, 2007.
- Степовик, Дмитро.* Релігії, культури і секти світу. – Івано-Франківськ: ІФТКДІ, 1998.
- Харьковеценко Євген.* Софійність київського християнства. – Київ: Наукова думка, 2010.
- Саган, Олександр.* Вселенське православ'я: суть, історія, сучасний стан. – Світ знань, 2004.